

H. Spoomans, *'Met uitsluiting van voorregt'. Het ontstaan van liberale democratie in Nederland* (Dissertatie Nijmegen; Amsterdam: SUA.1988, 310 blz., f35,-, ISBN 90 6222 170 X).

De politicoloog Huub Spoomans onderzoekt in deze Nijmeegse dissertatie de weg waarlangs de liberale democratie in Nederland tot stand is gekomen. Het begrip liberale democratie wordt gedefinieerd als een regeringsvorm waarin de regering verantwoording schuldig is aan een nationaal vertegenwoordigend orgaan, dat gekozen is op grond van algemene, vrije en gelijke verkiezingen (26). De auteur laat de weg eindigen in 1922 en volgt het spoor terug tot 1783. Dat het niet een historicus maar een politicoloog is die op pad gaat, blijkt direct uit het eerste deel van het boek. Hierin worden allerlei theorieën over het begrip democratie vermeld en de ontwikkelingen in liefst achttien landen geordend tot twee tijdperken en langs vier wegen geleid. De ontwikkeling in Nederland heeft 1848 als scheidslijn en kent met Engeland en België de tweede, geleidelijke weg. Het tweede, omvangrijkste deel beschrijft deze. Het derde deel bevat een theoretische interpretatie en verklaring van democratisering.

Als entree voor de probleemstelling dient Thorbeckes toekomstverwachting zoals verwoord in zijn *Over het hedendaagsche staatsburgerschap* uit 1844. De door Thorbecke gewenste liberale democratie zou 'met uitsluiting van voorregt' alleen kunnen bestaan. Het probleem bij de verwezenlijking ervan was de economische ontwikkeling die hiermee in strijd zou zijn. Spoomans komt tot de conclusie dat politieke gelijkheid niet in strijd hoeft te zijn met maatschappelijke ongelijkheid. In plaats van de door Thorbecke gesignaleerde dissonant is er evenwicht tussen de grote maatschappelijke belangen gekomen. Deze ontwikkeling beschrijft Spoomans in het middengedeelte van zijn dissertatie dat, wat betreft de omvang en de belangstelling van de historicus, het belangrijkste deel ervan uitmaakt.

Bij de beschrijving van de totstandkoming van de liberale democratie gaat de aandacht vooral uit naar de sociale kwestie en het algemeen kiesrecht. De schoolstrijd die zo dikwijls de volle aandacht krijgt in de parlementaire geschiedschrijving, wordt door Spoomans naar het tweede plan verwezen als het gaat om de gekoesterde pacificatie. De onderwijskwestie was eigenlijk al als probleem verdwenen bij de grondwetswijziging van 1887 en vervulde daarna slechts een rituele rol. De kiesrecht kwestie was in beginsel in 1913 beslist. Het ging in wezen om de sociale kwestie. De arbeidersbeweging enerzijds en het socialisme anderzijds drongen in het bestel van de bestaande machtsverhouding moeizaam doch onweerstaanbaar door. Door wederzijdse aanpassing werd uiteindelijk de pacificatie in werkelijke zin bereikt: consensus over deelname van alle sociale geledingen in het maatschappelijk, politieke verkeer.

Een belangrijke toevoeging aan en correctie op het bestaande patroon is de omverwerping van Lijpharts pacificatiemodel. In 1917 was er geen sprake van oplossing van praktische politieke knelpunten, maar werd een obstakel van levensbeschouwelijke en machtspolitieke aard uit de weg geruimd dat in het bijzonder de sociale wetgeving in de weg stond. Onderwijs en kiesrecht waren toen al geen probleem meer (197). Het waren daarom ook niet de elites van de verschillende richtingen die aan de top bewust het evenwicht tot stand brachten op basis van gelijk oversteken om een chaos te voorkomen (258).

Van het theoretische kader in het eerste en derde deel kan men met belangstelling kennisnemen. Dat het de historicus wat overbodig kan voorkomen, neemt niet weg dat de systematisering en het internationale kader de blik verruimt. Bij het lezen van het hoofdbestanddeel valt op dat de ervoor geraadpleegde literatuur soms secundair en dikwijls van oude datum is. Zo treft men het leerboek van A. Blonk en J. Romein als bron aan en verwijzingen naar J. de Bosch Kemper

(1868,1882) en P. J. Blok (1908). Verheugend voor alle betrokkenen is het dat deze werkwijze wel eens tot overbodige literatuurverwijzing maar niet tot onjuistheden heeft geleid. Benijdenswaardig, dat de politicoloog Spoormans voor zijn betoog diverse historici als getuigen kan oproepen en citeren, zonder daarna zelf met een afweging te behoeven komen. In plaats daarvan rondt hij af met: 'Hoe dan ook' of met 'Hoe het ook zij'. Niet duidelijk is of de veel voorkomende toevoeging 'volgens' bij de naam van een zegsman twijfel dient op te roepen of juist dient als autorisatie. Lastig is het als naar een geheel werk wordt verwezen (112). Niet goed als de verwijzing niet is na te slaan (111,112,113). Moeilijk het vertrouwen van de lezer te herwinnen als het boek begint met het niet nauwkeurig weergeven van het citaat van Thorbecke waaraan de titel van het boek is ontleend.

Wat mij betreft is dit laatste de auteur gelukt. Niet alleen vanwege de verfrissende werking van de brede en internationale politicologische invalshoek, maar ook omdat Spoormans het beeld corrigeert dat zo dikwijls bepaald is door de drie componenten van onze nationale geschiedschrijving, de liberale parlementaire geschiedenis, de schoolstrijd van de confessionelen en de arbeidersbeweging van de socialisten. Over één belangrijke conclusie van de auteur heb ik de (te) lange tijd die voor deze recensie is verstreken mijn twijfel gehouden. De onderwijks kwestie zou na 1889 een ondergeschikte, symbolische rol in de parlementaire politiek gespeeld hebben (193). Spoormans baseert dit op een uitlating van Kuyper in 1904 (175) en op de geringe weerstand van niet-confessionelen tegen de financiële gelijkstelling. Toch moet betwijfeld worden of de schoolkwestie als onderdeel van de antithesegedachte zo'n te verwaarlozen rol heeft gespeeld als men ziet hoe die tot heden toe van invloed is.

J. J. Huizinga

Ph. Raxhon, *La révolution liégeoise de 1789 vue par les historiens belges (de 1805 à nos jours)* (Etudes sur le XVIIIe siècle, volume hors serie VI; Brussel: Editions de l'Université de Bruxelles, 1989,199 blz., BF850,-, ISBN 2 8004 0973 8).

Met het uitgeven van een herziene en aangepaste versie van zijn licentiaatsverhandeling geeft Philippe Raxhon ons een bijzonder interessant gelegenheidswerk.

Na een lang rijpingsproces zal een opeenvolging van politieke omwentelingen tussen 1789 en 1795 de verdwijning met zich meebrengen van het prinsbisdom Luik en van de sociale structuren die er het geraamte van vormden. De historici hebben daar uiteenlopende conclusies uit getrokken, de ene keer beïnvloed door hun persoonlijke filosofische overtuiging, de andere keer door de tijdsomstandigheden. Philippe Raxhon heeft gepoogd de verschillende interpretaties van deze historische periode bloot te leggen. Dat is zijn grote verdienste.

Vóór 1831 wordt er over het algemeen weinig belang gehecht aan de Luikse 'heureuse révolution'. Ze wordt gezien als een onbelangrijke gebeurtenis, maar dat is begrijpelijk: de erudieten van het establishment proberen de revolutionaire agitatie te verdringen.

Rond 1850 krijgt de historiografie een flinke duw in de rug dankzij Adolphe Borgnet en zijn monumentale *Histoire de la Révolution liégeoise de 1789*. Rond dezelfde tijd zal de traditionalistische christelijke visie zich fel gaan afzetten tegen de liberale. Gepersonifieerd in de romanticus Ferdinand Hénaux zal de liberale stroming de geest van 1789 niet verloochenen: die vormt toch de voedingsbodem van haar ideologie. De katholieken geleid door E. C. de Gerlache, veroordelen daarentegen de zogenaamde 'Grands principes' omdat deze een wereld op